

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Anja Čović

Propast multikulturalizma u Velikoj Britaniji

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Milan Mesić

Zagreb, 2016.

Sadržaj

Uvod	2
1. Multikulturalizam ukratko.....	2
1.1. Što je multikulturalizam?.....	2
1.2. Kritika multikulturalizma	4
1.3. Odgovori multikulturalista na kritike	7
2. Slučaj Velike Britanije	9
2.1. Velika Britanija u brojkama	9
2.2. Politička i društvena klima	11
2.3. Ujedinjeno Kraljevstvo – dom četiriju konstitutivnih naroda	13
2.4. Južnoazijski narodi u Velikoj Britaniji.....	15
2.4.1. Indijci	15
2.4.2. Pakistanci	16
2.4.3. Bangladešani	18
2.4.4. Kinezi.....	18
2.5. Crnci u Velikoj Britaniji	19
2.5.1. Karipski crnci	19
2.5.2. Afrički crnci	20
2.6. Britanske manjine i njihova prava	21
3. Velika Britanija – multikulturalna ili multikulturalistička zemlja?	23
4. Zaključak	28
Literatura	29
Sažetak	34
Prilog 1: Statistika zaposlenosti	35
Prilog 2: Ekonomski status prema etnicitetu	37
Prilog 3: Broj osoba u sustavu visokog obrazovanja prema etnicitetu.....	38
Prilog 4: UN-ova deklaracije o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama	39

Uvod

„Multikulturalizam je pojam koji je danas u modi i sve je više različitih situacija i konteksta u kojima se upotrebljava.“ (Lukšić-Hacin, 2012: 31) Njegovo značenje vrlo je široko te se teoretičarimultikulturalizmačesto razilaze oko njegova određivanja. Budući da ni ključnu sastavnicu pojma multikulturalizam – kulturu – ne možemo jednoznačno odrediti, nije realno govoriti niti o univerzalnom značenju fenomena multikulturalizma.

U radu ćemo se najprije pozabavitipojmommultikulturalizma: okvirno određenje, njegove sastavnice i upućene mu kritike trebale bi nam olakšati njegovo razumijevanje te smještanje u konkretan kontekst. Multikulturalizamćemo smjestiti u kontekst Ujedinjenog Kraljevstva, zapadnoeuropske zemljezanimljive zbog svog višenacionalnog sastava koji je najviše u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata obogaćen pristizanjem imigranata iz bivših britanskih kolonija i ostalih zemalja.

Upoznat ćemo se s nekim od najvećih manjinskih zajednica prisutnih u Ujedinjenom Kraljevstvu te ustanoviti kako se Velika Britanija nosi s izazovom prihvatanja različitih etničkih, religijskih i kulturnih identiteta.

Svrha je ovog rada otkriti je li Velika Britanija multikulturalna ili multikulturalistička zemlja te funkcionira li britanski multikulturalizam u praksi ili su točna očekivanjanekih europskih političara (Merkel, Cameron), te ponekih sociologa (Barry) koji već nekoliko godina najavljuju njegovu smrt, odnosno očekuju utapanje pod težinom vlastitih intelektualnih slabosti.

Unatoč svojim nedostacima, multikulturalizam je, ipak, i dalje jedini politički model koji nudi kulturnu, političku i socijalnu regulaciju bez isključenja velikog broja etničkih i kulturnih grupa te je potreban u današnjem svijetu globalnih migracija, kada više ljudi nego ikada napušta svoje zemlje porijekla migrirajući u potrazi za boljim mogućnostima ili tražeći zaštitu od progona i nasilja. Ipak, upitno je koliko kvalitetno multikulturalizam, barem kakvog ga poznajemo u praksi, ispunjava tu složenu zadaću koja je pred njega stavljena.

1. Multikulturalizam ukratko

1.1. Što je multikulturalizam?

Nakon što se multikulturalizam kao termin u političkom značenju pojavio 1970-ih godina u Kanadi i Australiji, nije dugo trebalo da postane jedan od najraširenijih i najkontroverznijih intelektualnih i političkih pokreta u zapadnim demokracijama te jedan od ključnih konceptualnih diskursa u njihovom razumijevanju. Ne postoji široko prihvaćeno značenje multikulturalizma, već s bujanjem literature nastaju sve veći nesporazumi. Različiti multikulturalisti tako imaju različita shvaćanja i pišu o različitim temama: Parekh se bavi kulturama imigrantskih zajednica, Tully i Kymlicka pravima starosjedioca, dok se Young zapravo bavi društvenim grupama u širem smislu, a ne kulturama. (Mesić, 2006)

„Kontroverznost pojma multikulturalizma neizbježna je već zbog njegove osnovne sastavnice – kulture.“ (Mesić, 2012: 20) Jedan je to od najsloženijih pojmova uopće. Poslužit ćemo se Parekhovom definicijom, koji kulturu označava kao skup vjerovanja i praksi po kojem grupa ljudi razumijeva sebe i svijet te organizira svoj život. Ova definicija obuhvaća etničke, vjerske i jezične grupe. (Parekh, 2005) Postoji i šire shvaćanje, koje se odnosi na grupe čiji članovi dijele neka obilježja s obzirom na vrednote, životne stilove i interese zbog kojih razvijaju poseban grupni identitet ili ih drugi doživljavaju kao posebnu grupu. U tom smislu pod okrilje multikulturalizma uzimaju se i supkulture temeljene na različitosti u pogledu spola, seksualne orijentacije, tjelesne sposobnosti i dr. Ovo šire shvaćanje kulture, a prema tome i multikulturalnosti te samog multikulturalizma, uglavnom prihvaćaju teoretičari u SAD-u, dok se u Europi u vidu imaju etno-kulturne različitosti koje obuhvaćaju nacionalne manjine, indigene narode te imigrante. (Mesić, 2012)

Multikulturalizam, najjednostavnije rečeno, predstavlja pogled na svijet koji ističe da su ljudska bića, između ostalog, i kulturno određena – njihova kulturna pripadnost u mnogome uvjetuje njihov način života i svjetonazore te ju treba priznati kao konstitutivni čimbenik jednakih ljudskih prava. (Mesić, 2006) Inglis (2003) proširuje ovu definiciju navodeći tri aspekta multikulturalizma: a) demografsko-deskriptivni; b) ideološko-normativni i c) programsko-politički. Pod *demografsko-deskriptivnim* aspektom podrazumijevamo demografsko stanje koje je rezultat povećane ljudske mobilnosti između kulturnog kontakta i odnosi se na činjenicu prisutnosti različitih kultura na zajedničkom prostoru. (Howarth i Andreouli, n.d.). U *programsko-političkom* se smislu multikulturalizam odnosi na poseban tip

programa i političkih inicijativa osmišljenih tako da uspješno odgovore na niz izazova koje stvara etnički diverzitet. *Ideološko-normativna* upotreba pojma tiče se razmatranja mjesta identitetskih posebnosti u kulturnom smislu, u teorijskoj, sociološkoj i političko-filozofskoj ravni. (Vuković-Ćalasan, 2013)

Uz navedenu raščlambu možemo povezati Parekhovu (2005) strogu podjelu pojmova *multikulturalan* i *multikulturalistički*. *Multikulturalan*, prema njemu, označava empirijsku činjenicu o postojanju kulturno različitih grupa u nekoj zemlji i ta je činjenica vrlo lako empirijski dokaziva; ovdje pripadaju ona društva u čiji sastav ulaze različite etničke, vjerske ili jezične grupe (demografsko-deskriptivni aspekt). Kao sinonimi za termin *multikulturalnog društva* često se upotrebljavaju pojmovi kao što su „multietničko društvo“, „kulturno pluralno društvo“, „polietničko društvo“ itd. Ipak, termin *multikulturalan* se posljednjih godina upotrebljava češće. (Vuković-Ćalasan, 2013) Pojam *multikulturalistički* odnosi se na normativni odgovor na takvu (multikulturalnu) stvarnost i podrazumijeva pozitivnu i aktivnu orijentaciju odlučujućeg dijela vladajućih političkih snaga (ideološko-normativni i programsko-politički aspekt). (Parekh, 2005) Multikulturalizam se u tom slučaju javlja kao jedan od mogućih odgovora na pitanje upravljanja etnokulturnim različitostima i potrebe za njihovim priznavanjem. Ovdje smo nadomak onoga što bi multikulturalizam trebao biti – priznanje, održavanje i veličanje kulturnih raznolikosti nasuprot modelu asimilacije.

Unatoč naglasku koji stavlja na kulturne raznolikosti i prihvatanje drugih kultura, multikulturalizam ne treba shvatiti kao ksenocentrizam – on nije obožavanje stranaca, ni alocentrizam – ne propisuje privilegije stranaca spram „naroda-gazde“, već prefiks „multi“ označava „juktapoziciju“. (Balog, 2012) Multikulturalizam podržava kulturu različitosti te pravedan tretman, propagira aktivan odnos između dvije ili više kultura i u suprotnosti je s kulturnom asimilacijom. (Ćurko, 2011.)

Na koji način država može svojim stanovnicima, pripadnicima manjina, osigurati pravedan tretman? Najprije se, šezdesetih godina 20. stoljeća, kao dio socijalnih reformi kojima se trebao poboljšati društveni položaj povijesno diskriminiranih grupa, osobito etničkih manjina i žena, pojavila mjera pod nazivom *afirmativna akcija*. Krajnji cilj ove mjere (također nazvane i pozitivna diskriminacija) bio je uskladiti udio pripadnika neke grupe u određenom društvenom segmentu s njihovim udjelom u ukupnom stanovništvu. Mjera je to koja se poduzima kako bi se iskupilo za diskriminaciju u prošlosti na području obrazovanja, rada ili usmjeravanja protiv etničkih skupina, žena, pripadnika određenih religija i sl. (Young, 2005) Iako je cilj ove mjere prvenstveno postizanje društvene jednakosti, ona je naišla na brojne kritike, a najčešće pitanje koje se postavlja jest može li diskriminacija uopće biti

pozitivna? Mišljenja su oko ovoga podijeljena, no tamo gdje je privilegiranje „insajdera“ dugotrajna društvena konstanta, ondje se čak i egalitarno ophođenje može postići samo na osnovu pozitivne diskriminacije stranaca. (Balog, 2012)

Još jedna mjera kojoj je cilj pružanje podrške manjinskim zajednicama u očuvanju njihova identiteta jest sustav posebnih grupnih prava, kao dodatak na individualna legalna i politička prava koja uživa svaki pojedinac. Grupna prava tumačena kroz prizmu liberalnog multikulturalizma obuhvaćena su terminima zaštite i poticanja kulturne različitosti, manjinskih jezika i prava osoba koje pripadaju etničkim ili nacionalnim manjinama. Grupe koje se kulturom i jezikom razlikuju od dominantne kulture određene zajednice trebaju zaštitu, no ne izravno, kroz privilegije i prava koji se daju određenim grupama, nego neizravno, kroz politička i građanska prava. (Kymlicka, 2003) „Grupna prava kojima se manjine mogu koristiti odnose se na teritorijalnu autonomiju, zajamčeno predstavljanje u središnjim državnim institucijama, isticanje naziva mjesta i ustanova na jeziku i pismu manjine, pravo na uporabu svoga jezika te pravo na kulturu i obrazovanje.“ (Stanković Pejnović, 2010: 182) Unatoč tomu što se nazivaju *grupna prava*, ona, kao i individualna, daju prava pojedincima, ali kao pripadnicima određenih grupa. (Kymlicka, 2003) Osim za uvođenje grupnih prava, multikulturalisti se često zalažu za pristup pravila i iznimke, prema kojemu bi se određenim grupama dopustilo da budu izuzete od pravila koje vrijedi za većinu kako bi se zaštitile njihove kulturne ili vjerske prakse (primjer: izuzeće od propisa o humanom ubijanju životinja za ortodoksne Židove i muslimane). (Barry, 2006)

Sve moderne države suočavaju se s problemima multikulturalizma, čak i ako su daleko od toga da ga priznaju relevantnom političkom agendom, a kamoli službenom politikom. U Zapadnoj Europi pitanje multikulturalizma postalo je relevantno krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća povodom integracije stranih radnika i poslijeratnih imigranata (posebno u Njemačkoj i Velikoj Britaniji). Ne mogu se izbjeći konfliktni zahtjevi društvenih grupa, određenih svojim identitetima i kulturnim praksama i koje se po tome razlikuju od većine u državama čiji su dio. (Mesić, 2012; Paska, 2012)

1.2. Kritika multikulturalizma

„Činjenica je da ne postoji multikulturalizam, nego multikulturalizmi.“ (Lukšić-Hacin, 2012: 38) Ne možemo, stoga, govoriti o univerzalnoj kritici multikulturalizma, već mogu postojati samo različite kritike različitih tipova multikulturalizma koji se kreću u različitim ravnima analize realnosti. (Lukšić-Hacin, 2012) Kritike ovom konceptu, ili bolje rečeno konceptima, pristižu sa svim strana, a jedan od najgorljivijih kritičara svakako je Brian Barry.

On tvrdi kako je multikulturalizam teorijski neodrživ te se čudi činjenici da se još nije urušio pod težinom vlastitih intelektualnih slabosti. Drži da mu je najveći nedostatak pretpostavka da distinktivna kulturna obilježja određuju karakteristike svih grupa, što bi značilo da bilo koji problem s kojim se neka grupa može suočiti, na neki način mora proizaći iz njezinih distinktivnih obilježja. (Barry, 2006)

Barry se ne slaže sa zahtjevom multikulturalista za posebnim grupnim pravima. Smatra da je to suprotstavljeno koncepciji državljanstva (*citizenship*) koja osigurava jedinstveni status građana-državljana tako da pruža svakom pojedincu uživanje istih legalnih i političkih prava i prema kojoj nitko ne može imati posebna prava temeljem grupnog članstva. Barry je uvjeren da multikulturalisti svojom kritikom klasične liberalne koncepcije građanskog državljanstva i zagovaranjem multikulturalističke zapravo odbacuju srž prosvjetiteljskog naslijeđa, a pri tom najviše trpe najsiromašniji slojevi koji umjesto učinkovitijeg jedinstvenog fronta sada nastupaju pod barjakom multikulturalizma u odvojenim grupama jedni protiv drugih, dok se skreće pozornost sa zajedničkih problema kao što su nezaposlenost, neprimjerene javne usluge, siromaštvo i slično. Barry se slaže da univerzalna građanska prava državljana treba nadopuniti univerzalističkim socijalnim i ekonomskim pravima. Druga linija nadogradnje, koju prihvaća kao nužno zlo, odnosi se na grupno-temeljene mjere, kao što je afirmativna akcija u zapošljavanju, specijalne potpore u obrazovanju i sl., kao privremenu pomoć grupama koje na tim područjima trpe sustavnu nejednakost, ali samo utoliko ukoliko je ova definirana u univerzalnom smislu – kao nedostatak resursa ili prilika na koje svi imaju pravo. Smatra da je to pravednije iz razloga što je grupno utemeljena politika vrlo često ili poduključiva ili naduključiva (*underinclusive* i *overinclusive*). U prvom slučaju, ukoliko se materijalna pomoć pruži pripadnicima jedne grupe, koji su relativno u lošijem položaju, izazvalo bi se nezadovoljstvo isto tako siromašnih članova neke druge grupe; zato takvu politiku treba usmjeriti univerzalno, na sve siromašne, a ne na pripadnike pojedinih skupina. Druga politika stvara probleme jer predlaže mjere koje osiguravaju jednake prednosti svim članovima neke (deprivirane) grupe, međutim, dio članova te grupe često nije deprivilegiran ili je čak privilegiran u odnosu na društveni prosjek, a upravo su oni ti koji se najviše koriste danim pogodnostima. (Barry, 2006; Mesić, 2006)

Pristup pravila i izuzeća, koji zagovaraju multikulturalisti, Barry također ne odobrava. Smatra da su zakoni doneseni s dobrim razlozima, između ostaloga kako bi zaštitili društvo i njegove pripadnike. Kao primjer navodi zahtjev Sikha za dopuštenjem nenošenja kacige na motoru, radi njihove kulturne prakse nošenja turbana. Zakon je tu, dakle, kako bi se zaštitili vozači i smanjila vjerojatnost ozljeda i smrti i kao takav se treba odnositi na sve jednako.

Ukoliko se Sikhima dopusti izuzeće od ovog pravila, Barry se pita zašto to ne bi moglo vrijediti i za druge? Zakoni se prema njegovom mišljenju trebaju ili odnositi na sve, jer štite društvo, ili svakome treba biti ostavljeno da sam odluči. (Barry, 2006)

Barry nadalje kritizira ono na što se pozivaju brojni multikulturalisti pri obrani prava manjinske kulture i traženju posebnih prava: tvrdnju da je „to dio nečije kulture“. Kao liberal protivi se takvom zahtjevu, jer pozivanjem na kulturne različitosti individualna prava mogu biti ugrožena, a zadaća liberalizma je braniti prava pojedinca koja ih štite od tlačenja i iskorištavanja. Pri ovakvim zahtjevima multikulturalisti su, smatra, sami sebi kontradiktorni: s jedne strane govore kako ne postoji zajednički standard kojim bi se kulture i prakse mogle evaluirati, dok s druge strane promoviraju tvrdnju da su sve kulture jednako vrijedne te ih stoga treba zaštititi i omogućiti prakticiranje njihovih običaja. S time se ne slaže, već smatra da se može tvrditi da su neke kulture bolje i vrednije od drugih: pravednije, slobodnije, prosvjećenije; uzmemo li za primjer samo običaj klitoridektomije ili dogovorenih dječjih brakova u nekim kulturama, tvrdnja da su sve one jednake jednostavno ne može izdržati empirijsku provjeru. Uostalom, Barry smatra kako niti nije nužno smatrati sve kulture jednako vrijednima kako bi se prema njima jednako (pravedno) postupalo. (Barry, 2006)

Sljedeća stvar oko koje se ne slaže s teoretičarima multikulturalizma vezana je uz obrazovanje. Multikulturalisti, naime, smatraju kako bi se neke povijesne činjenice trebale prilagoditi obrazovnim ciljevima. Oni vjeruju da istina ponekad može biti previše uznemirujuća i teško objašnjiva učenicima, no Barry se pita kako bi to izgledalo kada bi svatko prilagođavao povijest na način na koji to određenoj grupi odgovara? To bi dovelo do nemogućnosti utvrđivanja objektivne istine uopće. (Barry, 2006) S Barryjem se po ovom pitanju slažu i Arthur Schlesinger te A.J. Schmidt. Smatraju da povijest treba poučavati iz različitih perspektiva, no nipošto izmišljati tradiciju u svrhu upotrebe povijesti kao terapije. Multikulturalisti su skloni prešutjeti negativne strane drugih kultura te na koncu ispada kako se zalažu za učenje mitova, umjesto stvarnih činjenica, kako bi podigli manjinsko samopoštovanje te zaštitili i ojačali etnički identitet. Schmidt smatra kako takav pristup samo dovodi do jačanja svijesti o razlikama i produbljivanja jaza među grupama. (Mesić, 2006)

Teoretičari feminizma još su jedni od gorljivih kritičara multikulturalizma. Kao i Barry, kritiziraju sustav grupnih prava, ali iz razloga što smatraju da takva prava ugrožavaju osnovna individualna prava (žena), a multikulturaliste također optužuju za stavljanje kulture ispred prava pojedinca. Kao primjere najčešće navode običaje klitoridektomije (ženskog obrezivanja), poligamije, dogovorenih dječjih brakova te prisilnih brakova (primjeri kada se

žrtva silovanja mora udati za silovatelja zbog sramote nanesene na obitelj). (Cohen, Howard i Nussbam, 1999)

Često se ističe kako je multikulturalizam postao kišobran termin pod kojim se svrstavaju vrlo različite ideje i koncepti – stoga, kritiku multikulturalizma nije moguće sumirati. Gore su navedene samo neke od brojnih zamjerki, no unatoč napadima, multikulturalisti i dalje žustro brane svoju poziciju .

1.3. Odgovori multikulturalista na kritike

U obranu sustava posebnih prava govori Susan Mendus. Ona smatra kako Barryjeva kritika navedenog počiva na dvije pretpostavke: 1) da je pravda stvar jednakih prilika, i to 2) shvaćenih kao objektivno stanje stvari. S prvom tvrdnjom Mendus se slaže, no drugu stavlja pod upitnik. Objektivna pozicija, koja predstavlja jednaku priliku za svakoga, ponekad je u sukobu sa subjektivnom sklonošću korištenja prilike, tj. činjenicom da neki ljudi „objektivnu“ priliku ne mogu koristiti zbog njima važnih razloga (primjerice vjerskih). Kako je već navedeno, ljudska su bića kulturno određena – njihova kulturna pripadnost u mnogome uvjetuje njihov način života i svjetonazore. Trebamo se, dakle, zapitati jesu li „objektivne“ prilike uistinu objektivne i dostupne svima? David Miller kao primjer navodi slučaj Sikha koji će se teško odlučiti poslati sina u školu zbog zabrane nošenja pokrivala za glavu koje određuje školski pravilnik o odijevanju. Njegova je „objektivna“ prilika poslati dijete u školu, no njegove kulturne obaveze nalažu mu određen način života (nošenje turbana). Kultura mu ne brani školovanje, no njegove kulturne obaveze u sukobu su s pravilima koje nalaže škola, te ako se na slanje ipak odluči (uz poštivanje školskog pravilnika) u zajednici može doći do ostracizma, što nas dovodi do pitanja ima li Sikh uistinu priliku ići u školu? Iz ovakvih razloga multikulturalisti se zalažu za uvođenje sustava posebnih grupnih prava, kao i pristup pravila i izuzeća. Nadalje, što se tiče problema poduključenosti i naduključenosti koji spominje Barry, Samuel Freeman odgovara kako je Barry pogrešno shvatio svrhu programa davanja prednosti grupama; isključiva svrha programa nije neposredna naknada siromašnim članovima historijski deprivilegiranih grupa, već je cilj izazvati strukturalne promjene, osiguravajući čvrstu osnovu za samopoštovanje manjina kao cjelina. (Mesić, 2006)

Simon Caney drži da je Barryjeva kritika multikulturalističkih zahtjeva za izuzećem od pravila u ime kulturnih manjina pretjerana, navodeći jednostavan primjer muslimanskih studenata za koje smatra da bi trebali biti izuzeti od polaganja ispita na dane njihovih vjerskih svetkovina; ukoliko smatramo da nije primjereno održavati ispite za Božić, zašto to ne bi vrijedilo i za islamske blagdane? Izuzeće od pravila, po njemu, opravdano je, pa čak i nužno u

pojedinin situacijama kako bi se osigurao jednak tretman svim članovima društva. (Mesić, 2006)

Što se kritike na obrazovanje tiče, Kukathas se slaže kako nipošto ne treba poučavati lažima ili izmišljenoj povijesti, no smatra da je problem u tome što se ljudi razilaze oko toga što je istina te postavlja pitanje tko je kompetentan odlučiti što će se u školi učiti?

Judith Squires drži kako je Barryjevo djelo korisno u smislu da može poslužiti kao upozorenje protiv najgorih krajnosti multikulturalizma. Multikulturalizam je heterogeni korpus mišljenja te treba biti oprezan kada ga se kritizira, jer kritičar vrlo lako može izvrnuti smisao multikulturalizma. (Mesić, 2006) Parekh smatra kako je to upravo ono što Barry čini – on patologizira multikulturalizam i vidi ga samo u ekstremnim praksama kakve su klitoridektomija i prisilni brakovi, a to su stvari protiv kojih se zalažu i mnogi multikulturalisti. (Parekh, 2005)

Vidljivo je kako se multikulturalizam na teorijskoj razini i dalje uspješno bori protiv upućenih mu kritika. Dalje u radu otkrit ćemo koliko je on poželjan u praksi te kako stvari uistinu funkcioniraju na primjeru slučaja Velike Britanije.

2. Slučaj Velike Britanije

2.1. Velika Britanija u brojkama

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske država je u zapadnoj Europi, obično poznata kao Ujedinjeno Kraljevstvo ili Velika Britanija. Velika Britanija višenacionalna je država s unitarnom državnom vlašću u kojoj žive četiri naroda: Englezi, Škoti, Velšani i Irci. (Stanković Pejnović, 2010)

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, ukupan broj stanovnika Velike Britanije iznosi oko 63 182 000 (s nešto više od 53 milijuna stanovnika u Engleskoj, 5,3 milijuna u Škotskoj, 3,1 milijuna u Walesu te 1,8 milijuna u Sjevernoj Irskoj). Treća je to najveća država u Europskoj uniji (poslije Njemačke i Francuske) te 22. po veličini u svijetu. Najveći broj stanovnika koncentriran je oko velikih gradova, a najviše Londona, Birminghama, Manchestera i Leedsa. (ONS: 2011 Census)

Osim autohtone višenacionalne strukture, suvremenu Veliku Britaniju, kao i ostale bogate europske zemlje, odlikuje prisutnost velikog broja ekonomskih migranata različitog etničkog i rasnog porijekla. Iako su migracije prisutne otkada postoji ljudski rod, nikada ranije u povijesti broj ljudi – pripadnika različitih rasnih, kulturnih, religijskih i etničkih grupa – koji odlaze izvan granica vlastitih nacionalnih država nije bio veći. Migracije su polagano započele tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, kada je broj onih koji su emigrirali iz Britanije bio u porastu, dok je imigranata bilo puno manje i uglavnom su dolazili iz Irske. Osim Iraca, u ovom razdoblju pristižu i grupe Židova, Roma, Rusa i Talijana. U drugom dijelu 20. stoljeća Britanija se počinje suočavati s problemom integracije novih imigrantskih zajednica, primajući imigrante iz bivših kolonija; pristižu grupe s Kariba, indijskog potkontinenta (Sikhi, Muslimani i Hindusi porijeklom iz Indije, Pakistana, Bangladeša i Šri Lanke) te iz Afrike. S početka su imigranti uglavnom bili nekvalificirani radnici s niskom razinom pismenosti, dok je kasnije struktura, usmislu stupnja obrazovanja i profesionalnih vještina, bila mnogo bolja. Oni se višestruko razlikuju od britanskog autohtonog stanovništva, ne samo po nacionalnom porijeklu, već i po svojim rasnim, religioznim, kulturnim i jezičnim posebnostima. Etnokulturna različitost ovih imigrantskih zajednica u odnosu na ostatak društva u Britaniji je uzrokovala neodobravanje i otpor, kao i ponovno preispitivanje britanskog identiteta u svijetlu novih, multikulturnih okolnosti. (Stanković Pejnović, 2010; Vuković-Ćalasan, 2013)

Što se tiče rasno-etničke pripadnosti (Tablica 1), u Velikoj Britaniji najviše bijelaca. Najveći broj useljenika porijeklom potječe iz Južne Azije, dok je nešto manji broj crnaca koji su doselili uglavnom iz bivših britanskih kolonija. Većina nebijelaca živi u velikim gradskim aglomeracijama (London, Manchester, Leeds, Liverpool, Birmingham).

Tablica 1. Sastav stanovništva Velike Britanije s obzirom na rasno-etničku pripadnost

Etnička pripadnost	N	%
Bijelci	55 136 745	87.27%
Azijci	4 373 339	6.92%
Indijci	1 451 862	2.30%
Pakistanci	1 173 892	1.86%
Bangladešani	451 529	0.71%
Kinezi	433 150	0.69%
Ostali	861 815	1.36%
Crnci	1 904 684	3.01%
Afrički crnci	991 973	1,57%
Karipski crnci	595 197	0,94%
Crnci u Škotskoj ¹	36 178	0,06%
Ostali	281 336	0,45%
Miješane rase	1 250 229	1.98%
Ostali	580 374	0.92%
Ukupno	63 182 178	100.00%

Izvor podataka tablice: Office for National Statistics (2011 Census), National Records of Scotland (2011 Census), Northern Ireland Statistics and Research agency (2011 Census)

Dvije trećine stanovništva Velike Britanije vjerski su opredijeljene. Najbrojnije su tradicionalne kršćanske religije, a među njima je najveća Anglikanska crkva (*Church of England*), koja ima položaj državne crkve u Engleskoj te je zastupljena u Gornjem domu britanskog parlamenta. Vrhovni joj je poglavar britanski vladar, odnosno vladarica, trenutno kraljica Elizabeta II.

Prema popisu stanovništva iz 2011., u Ujedinjenom Kraljevstvu živi 2 786 635 Muslimana, a čine nešto više od 4% stanovništva. Najviše ih je porijeklom iz Pakistana, Bangladeša, Somalije i Indije, odnosno zemalja Južne Azije. Više od milijun ljudi sljedbenici su različitih indijskih religija, a najviše su zastupljeni hinduisti (oko 835 000), potom Sikhi (432 000), a ima i oko 261 000 budista. Židova je oko 269 000.

Trećina stanovništva izražavaju se kao ateisti i religijski neopredijeljeni, no prema nekim ispitivanjima taj broj je i veći. Moguće je da do neslaganja u podacima dolazi radi

¹ Budući da je pri popisu stanovništva u Škotskoj korištena nešto drugačija klasifikacija („*African, African Scottish or African British*“, „*Caribbean, Caribbean Scottish or Caribbean British*“ i „*Black, Black Scottish or Black British*“) nego u ostatku Ujedinjenog Kraljevstva („*Black African*“, „*Black Caribbean*“ i „*Any other Black/African/Caribbean background*“), radi preglednosti rezultata crnci u Škotskoj svrstani su u jednu skupinu.

različitih metoda prikupljanja podataka ili formulacije pitanja. Oslonit ćemo se stoga na podatke dobivene posljednjim popisom stanovništva (Tablica 2.)

Tablica 2. Sastav stanovništva Velike Britanije s obzirom na religijsko opredjeljenje

Religija	N	%
Kršćanstvo	37 583 962	59.49%
Islam	2 786 635	4.41%
Hinduizam	835 394	1.32%
Sikhizam	432 429	0.68%
Judaizam	269 568	0.43%
Budizam	261 584	0.41%
Ostalo	262 774	0.42%
Ateizam	16 221 509	25.67%
Vjerski neopredijeljeni	4 528 323	7.17%
Ukupno	63,182,178	100.00%

Izvor podataka tablice: Office for National Statistics (2011 Census), National Records of Scotland (2011 Census), Northern Ireland Statistics and Research agency (2011 Census)

Promotrimo li navedene podatke te prisjetimo li se Parekhove (2005) teze da multikulturalnost značava empirijsku činjenicu o postojanju kulturno različitih grupa u nekoj zemlji, zaključit ćemo kako je Velika Britanija multikulturalna zemlja. Budući da u sastav Velike Britanije ulaze različite etničke (Tablica 1.), vjerske (Tablica 2.) i jezične grupe (u Walesu je, uz engleski, u velikoj mjeri prisutan i velški koji je tamo također službeni jezik; u Škotskoj jednak status ima škotski, a u Sjevernoj Irskoj irski), s punim pravom ovo društvo možemo nazvati multikulturalnim društvom.

2.2. Politička i društvena klima

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske višenacionalna je država s unitarnom državnom vlašću u kojoj žive četiri naroda: Englezi, Škoti, Velšani i Irci². Po državnom je uređenju parlamentarna monarhija, a nasljednik prijestolja mora biti član Anglikanske crkve. Kršćanstvo u Velikoj Britaniji nije samo pitanje vjerske pripadnosti – ono je usidreno u zakon, a širi se i na simboliku kraljice koja je također glava crkve Engleske i Škotske. Od 1952. tu dužnost obnaša kraljica Elizabeta II. iz kuće Windsor. Kraljica je

²Kraljevstvo Velike Britanije formirano je 1. svibnja 1707. političkom unijom dviju monarhija, Engleske (koja je već uključivala Wales) i Škotske. Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Irske formirano je ujedinjenjem Velike Britanije i Irske u jedno kraljevstvo 1800. godine. Brojni sukobi u Irskoj i težnje za samostalnošću doveli su 1921. do podjele irskog otoka, pa je 1922. formirana Irska slobodna država (*Irish Free State*), a ime kraljevstva promijenjeno je 1927. u skladu s tom činjenicom, tako da danas ono glasi *Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske*.

simbol jedinstva Ujedinjenog Kraljevstva s razmjerno skromnom političkom moći; nositelj izvršne vlasti je Vlada, dok je dvodomni Parlament zakonodavno tijelo. Parlament je sastavljen od Gornjeg i Donjeg doma. Gornji dom (*House of Lords*) čini oko 1280 plemića koje imenuje monarh. Još jedna činjenica koja govori u prilog tvrdnji da u Velikoj Britaniji nikada nije postojala potpuna odvojenost Crkve i Države jest i to da crkvena hijerarhija sudjeluje u zakonodavnom postupku – dva nadbiskupa i 24 biskupa članovi su Gornjeg doma. (Yuval-Davis, 2005) Donji dom (*House of Commons*) ima 650 članova, po jednoga iz svake izborne jedinice, koje biraju na pet godina na općim izborima po većinskom sustavu. Engleska ima 533 izborne jedinice, Škotska 59, Wales 40, a Sjeverna Irska 18. Na posljednjim izborima 2015. godine, s 330 od 650 mandata, nominalnu je većinu, pomalo neočekivano, ostvarila Konzervativna stranka. Laburistička stranka dobila je 232 mandata, Škotska nacionalna stranka 56, Liberalni demokrati 8, sjevernoiriska Demokratska unionistička partija (DUP) također 8, dok ostale stranke imaju 15 zastupničkih mjesta. Pobjedom na ovim izborima britanski je premijer David Cameron uspio sastaviti prvu većinsku konzervativnu vladu od 1992. godine. (Raos, 2015) Ipak, novi je sastav Donjeg doma raznolikiji nego ikad prije, s više žena (29% ukupnog broja) i više manjinskih etničkih zastupnika nego u bilo kojem prethodnom parlamentu. (Bengtsson, Weale i Brooks, 2015)

Ivezić (2011) primjećuje kako je u ideologijama političkih stranaka pojedinih europskih zemalja vidljiv pomak udesno, što je slučaj i u Ujedinjenom Kraljevstvu. Teoretičari tu pojavu objašnjavaju promjenama, osobito u sastavu stanovništva, koje se u posljednje vrijeme događaju u Europi. Nakon uspostavljanja Europske unije svaki stanovnik bilo koje države članice Unije, u teoriji, može boraviti i raditi u bilo kojoj od europskih zemalja, što je izazvalo velik imigracijski pritisak na bogate zemlje. Uslijed prisutne i rastuće krize u Europi i svijetu, ekonomski položaj stanovništva bogatih zemalja pogoršao se u odnosu na prethodna razdoblja, pa se sve veći dolazak radne snage iz drugih zemalja doživljava ugrožavajućim. Radi toga su se, u okviru pojedinih političkih stranaka i pokreta, pojavila shvaćanja o potrebi obrane vlastitih prostora od najeзде doseljenika, ili preciznije, o obrani vlastite kulture koja se smatra ugroženom radi prisutnosti pripadnika drugih kultura. Radikalizacija europskih ideologija desnog predznaka znači zaoštavanje politike u smjeru očuvanja europskih vrijednosti, za koje se u desnim radikalnim krugovima smatra da su otvaranjem granica nacionalnih država i politikom priznavanja prava na različitost i uvažavanja različitih (izvaneuropskih) kultura dovedene u pitanje. (Ivezić, 2011)

S obzirom na složen sastav stanovništva Velike Britanije koji uz četiri konstitutivne nacije obuhvaća i velik broj doseljenika različitog nacionalnog i etničkog porijekla, zanimljivo je vidjeti kako se država nosi s raznolikošću.

2.3. Ujedinjeno Kraljevstvo – dom četiriju konstitutivnih naroda

Jedna od dimenzija britanskog multikulturalizma svakako je postojanje četiriju konstitutivnih nacija – Engleza, Škota, Velšana i Iraca –obuhvaćenih jedinstvenim britanskim identitetom. Četiri su to politički i u svakom drugom pogledu ravnopravne nacije. Unatoč tome, prisutni su određeni problemi koji jedinstvo britanske nacije dovode u pitanje, što je posebice vidljivo u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata.

Dugo se vjerovalo da je Velika Britanija višenacionalna država imuna na nacionalna strujanja unutar granica te da je ustavni položaj Velšana, Škota i Iraca (rimokatolika u Sjevernoj Irskoj), riješila na zadovoljavajući način – jedinstvenim britanskim identitetom koji obuhvaća ostala četiri: engleski, škotski, velški i irski. Ti identiteti nisu međusobno isključivi; Modood (2007) ističe kako su navedeni nacionalni identiteti jednostavno različiti načini izražavanja britanskog identiteta. Međutim, britanski identitet doveden je u pitanje iz razloga što većina žitelja Engleske radije sebe određuje kao Engleze nego kao Britance, baš kao što je slučaj i s njihovim sugrađanima u ostalim pokrajinama. Čini se kako je slabljenjem Britanskog carstva i konačnim završetkom njegove ere nakon Drugog svjetskog rata u isto vrijeme oslabio i britanski identitet, a umjesto nastanka novog konstitucionalnog identiteta koji bi u sebi obuhvatio četiri postojeća nacionalna, započeo je lagani proces „krunjenja“ političkog jedinstva Velike Britanije koji i danas traje. (Korać, 2008) Razlike i specifičnosti pokrajina ogledaju se u različitim pravnim sustavima, različitim religijama, jezicima (iako na cijelom području dominira upotreba engleskog jezika), obrazovnim sustavima i drugome. (Raduški, 2008)

Velika Britanija tako je suočena s dugogodišnjim etničkim sukobima između protestantske većine (uglavnom engleskog i škotskog porijekla) i katoličke manjine (autohtono irsko stanovništvo) u Sjevernoj Irskoj, kao i s buđenjem nacionalističkih i separatističkih težnji u ostalim pokrajinama (Škotska i Wales). (Raduški, 2008)

Nezadovoljstvo i nepovoljan položaj katoličke manjine u Sjevernoj Irskoj rezultat je višegodišnje diskriminacije u političkoj, ekonomskoj, obrazovnoj i kulturnoj sferi, što je 60-ih godina 20. stoljeća dovelo do pobune. (Raduški, 2008) S jedne je strane ovdje riječ o unutarnjem sukobu, odnosno sukobu koji se prvenstveno događa između sukobljenih strana unutar granica Sjeverne Irske, no istovremeno ima i značajnu međunarodnu dimenziju. To je i

etnički i religijski i građanski sukob između dviju zajednica, kao i sukob u kojem sigurnosne institucije Ujedinjenog Kraljevstva nastoje onemogućiti djelovanje terorističkih organizacija³. (Bilandžić, 2006)

Početkom 80-ih započet je proces pregovaranja s ciljem rješavanja sukoba između sukobljenih strana, a nakon dugotrajnih i mukotrpnih pregovora, 10. travnja 1998. potpisan je Sporazum na Veliki petak (*Good Friday Agreement*), čijim su potpisivanjem svi akteri iskazali spremnost za odricanje od nasilja i postizanje mira. Njime je uspostavljen relativni mir te stvoreni okviri za izgradnju dugotrajnijeg mirnog suživota u Sjevernoj Irskoj. (Bilandžić, 2004; Bilandžić, 2006)

Škotski je identitet rezultat njihova različita kulturnoga, povijesnog i ekonomskog razvoja, različitih jezičnih korijena (galski i škotski), tradicije i običaja. Činjenica da je u Velikoj Britaniji dugo vođena politika neravnomjernog razvoja pokrajina (u korist Engleske) izazivala je nezadovoljstvo zakinutih pokrajina. Osim nezadovoljstva, jačanju škotskog nacionalizma znatno je doprinio ekonomski faktor: nalazišta i eksploatacija nafte u Sjevernome moru uz škotsku obalu bili su ključan čimbenik za jačanje svijesti o ekonomskim potencijalima Škotske i „ekonomskog nacionalizma“ (u: Raduški, 2008, prema: Marković, 1998). Tijekom 70-ih i 90-ih godina javlja se težnja ka stvaranju šire autonomije (pa i separatizma). (Raduški, 2008) Takve težnje vrhunac su dosegle 18. rujna 2014. godine, kada je održan referendum o pitanju osamostaljenja Škotske. Od 84,59% škotskih birača koji su izašli na referendum, 55,3% njih glasalo za ostanak u Ujedinjenom Kraljevstvu, dok je 44,7% izrazilo želju za neovisnom škotskom državom (u: Raos, 2014, prema: BBC 2014).

Nakon referenduma je, osim rasprave o uzrocima propasti inicijative za osamostaljenjem Škotske, pokrenuta i žustra rasprava o budućnosti političkog uređenja Ujedinjenog Kraljevstva, a predviđanja se kreću između spekulacija o novom referendumu, daljnje devolucije i potpunog preustroja političkog sustava koji bi rezultirao stvaranjem federalne monarhije. (Raos, 2014)

U Walesu se također javljaju aspiracije ka većoj autonomiji te traže veća etnička i jezična prava, no situacija je mirna u usporedbi s događanjima u Sjevernoj Irskoj te relativno pasivna kada se usporedi sa slučajem Škotske. (Raduški, 2008) Iako u Walesu ne vlada agresivni nacionalizam, posljednjih je godina znatno ojačao regionalni pokret. (Ludwig, 2001)

---

³Sukob u Sjevernoj Irskoj dovodi do razvoja ekstremističkih stavova i stvaranja oružanih organizacija na objema stranama. Formirani su najprije Ulsterski dobrovoljci (*Ulster Volunteer Force* – UVF) kojima je cilj bio oružanim putem onemogućiti uspostavu samouprave, a kao odgovor na to stvoreni su Irski dobrovoljci (*Irish Volunteer*) od kojih kasnije nastaje Irska republikanska armija (*Irish Republican Army* – IRA).

Druga dimenzija britanskog multikulturalizma odnosi se na imigrantske zajednice pristigle najvećim dijelom iz azijskih te afričkih i karipskih područja, o kojima će biti riječ u nastavku.

2.4. Južnoazijski narodi u Velikoj Britaniji

Najveći broj imigranata u Veliku je Britaniju pristigao iz zemalja Južne Azije. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, u Ujedinjenom Kraljevstvu živi 4 373 339 ljudi porijeklom iz južnoazijskih zemalja te tako čine nešto manje od 7% ukupnog stanovništva (Tablica 1.) U najvećem broju pristižu u godinama koje prate završetak Drugog svjetskog rata, a od britanskog se autohtonog stanovništva razlikuju ne samo po nacionalnom porijeklu, već i po svojim rasnim, religijskim, kulturnim i jezičnim posebnostima. Za razliku od svojih prethodnika koji su u Veliku Britaniju dolazili uglavnom radi studija ili profesionalne prakse, većina Azijaca u poslijeratnom razdoblju dolazi radi zaposlenja. Pritom najčešće preuzimaju poslove koje domaća radna snaga izbjegava, jer se u pravilu radi o teškim, a slabo plaćenim radnim mjestima. (Čičak-Chand, 1996)

Migracija iz južnoazijskih zemalja u Veliku Britaniju blisko je povezana s britanskim kolonijalnim prisustvom na tom području. (Čičak-Chand, 1996) U ovom će poglavlju biti riječ o četiri najvećemanjinske skupine južnoazijskih korijena. Osim što se od britanskog stanovništva razlikuju po već spomenutim obilježjima, valja naglasiti da su ove zajednice međusobno vrlo različite te unutar sebe izrazito heterogene, odnosno odlikuju ih različita religijska, jezična i kulturna obilježja.

2.4.1. Indijci

Indijci su u Velikoj Britaniji u vrlo malom broju bili prisutni već u 16. i 17. stoljeću, a najveći broj njih pristiže u razdoblju prije Drugog svjetskog rata. Uglavnom su to bili muškarci: pomorci, obrtnici i trgovci, no i nekolicina visoko obrazovanih ljudi. Broj doseljenika indijskog porijekla naglo se povećao nakon rata. Većina radnika došla je pod geslom privremenosti s planom da se nakon nekog vremena vrate u zemlju porijekla, a prihvaćali su slabo plaćene poslove koje domaće stanovništvo nije željelo obavljati.

Indijske zajednice smjestile su se u industrijskim područjima i područjima sa snažnom imigrantskom mrežom⁴; socio-ekonomska ograničenja, uključujući predrasude i rasnu

---

⁴ Osnovana je nekolicina udruženja koji su doseljenicima nudili pomoć te pravne savjete; primjerice Indo-Pakistan Cultural Society (IPCA), Indian Workers Association (IWA)

diskriminaciju (pri odabiru mjesta stanovanja i traženju posla) ograničile su proširenje na druga područja. (Childs i Storry, 2009)

Danas su Indijci najveća manjinska skupina u Ujedinjenom Kraljevstvu. Najzastupljenije su religije među Indijcima Hinduizam i Sikhizam, no postoje i grupe indijskih Muslimana i kršćana te druge, manje vjerske zajednice. Uz Hinduizam i Sikhizam vezuju se kastinske podjele⁵, posebice izražene među prvom generacijom Indijaca, a reguliraju pitanja vezana uz rad, brak i općenito međuljudske odnose. Najčešći jezici kojima Indijci govore su Urdu, Panjabi, Bengalski, Hindu i Gijarati. (ONS: Census 2011; Childs i Storry, 2009)

Kako je već navedeno, ispočetka su indijski doseljenici obavljali slabo plaćene poslove, no uključivanjem u politiku (podržavajući uglavnom lijevo krilo) počeli su se protiviti diskriminaciji i rasizmu na radnom mjestu. S vremenom se počinju baviti i drugim djelatnostima te se već druga i treća generacija Indijaca sve češće zapošljava u području prava, medicine te znanosti. Oni također prihvaćaju višestruke identitete – često se izražavaju i Britancima i Indijcima. Među Indijcima razmjerno je više „bijelih ovratnika“ nego u ostalim južnoazijskim zajednicama, pa čak i nego u ukupnoj populaciji. (Peach, 1997) Prema socioekonomskom statusu, najvećim dijelom pripadaju srednjoj klasi te su u po tom pitanju u najboljem položaju u usporedbi s ostalim manjinskim skupinama. (Platt, 2011)

Stopa nezaposlenosti među Indijcima neznatno je viša od prosječne stope bijelog stanovništva te ne odstupa od ukupnog prosjeka populacije (Prilog 1). U usporedbi s ostalim južnoazijskim narodima koje spominjemo, Indijci imaju najnižu stopu nezaposlenosti te također najniži postotak neaktivnog stanovništva (oni koji iz nekog razloga nisu uključeni u tržište rada – osobe u sustavu redovnog obrazovanja, domaćice, umirovljenici, osobe s invaliditetom...). (ONS: Census 2011)

2.4.2. *Pakistanci*

Imigranti iz Pakistana u Veliku Britaniju u najvećem broju dolaze 50-ih i 60-ih godina dvadesetog stoljeća. Pakistanci obuhvaćaju složenu transnacionalnu vjersku i političku grupaciju u Velikoj Britaniji. Dije le bliske afinitete s ostalim južnoazijskim narodima, osobito indijskim zajednicama. Druga su najveća manjinska skupina u Velikoj Britaniji. (Tablica 1)

Pakistanski doseljenici ispočetka, kao i većina drugih doseljenika, preuzimaju poslove koje domaća radna snaga izbjegava, jer se u pravilu radi o teškim, a slabo plaćenim radnim mjestima. Tako migranti s Indijskog potkontinenta zauzimaju najnižu ljestvicu u britanskoj

---

⁵ Različite podjele imaju Sikhi i Hindusi.

hijerarhiji zapošljavanja. (Čičak-Chand, 1996) Muški doseljenici koji su u Veliku Britaniju pristigli u potrazi za poslom postupno su za sobom doveli svoje žene i djecu, a često i roditelje. Kako je pridošlo stanovništvo bilo uglavnom mlađe životne dobi, a stopa nataliteta u ovim zajednicama viša od prosjeka, u narednim godinama broj Pakistanaca dodatno se povećavao rađanjem djece. (Childs i Storry, 2009)

Među Pakistancima najzastupljeniji je Urdu jezik, a što se religijskog opredjeljenja tiče, najviše je pripadnika islamske vjeroispovijesti (preko 90% ukupnog broja Pakistanaca), od kojih su većina Suni. (ONS: Census 2011) Muslimanske zajednice Velikoj Britaniji često se susreću s diskriminacijom, iskrivljavanjem islama te vjerskim fundamentalizmom. Iako velik broj pakistanskih migranata redefinira svoj identitet u britanskom kontekstu po pitanjima vezanim uz obitelj, brak i karijeru (što se osobito odnosi na mlade muslimanske žene), dio mladih britanskih Muslimana sve više ističe svoj religijski u odnosu na nacionalni identitet, dijelom jer su sa zemljom porijekla bili povezani manje nego njihovi roditelji, a dijelom zato što je politička djelotvornost zahtijevala prevladavanje nacionalnih i etnokulturnih podjela. Sve veći značaj religijskog identiteta u samodefiniciji učinio je Muslimane vrlo osjetljivima u pogledu predstavljanja njihove religije u javnosti i odnosa prema njoj. Zahtijevali su priznanje, poštovanje i prostor za islamski identitet, no pitanje njihove kulturne integracije razmatrano je u ne toliko pozitivnoj atmosferi. (Vuković-Čalasan, 2013) Događaji s početka 21. stoljeća, posebno bombaški napadi u Londonu 7. srpnja 2005. te otkriće terorističkog plana za bombardiranje prekontinentalnih letova iz Velike Britanije prema SAD-u u kolovozu 2006. godine (u kojima su većina uključenih bili upravo britanski Muslimani pakistanskog porijekla) dali su dodatan poticaj pojedincima, skupinama i političkim organizacijama s antiimigracijskim ili rasističkim ciljevima. (Rehman, 2007) Postaje popularno poistovjećivati islam s vjerskim fundamentalizmom, zastarjelim vjerskim praksama i terorizmom, iako zbilja Islama u Europi ima malo veze sa spomenutim stereotipima, već je u takvim slučajevima riječ o malim ekstremističkim frakcijama zajednice. (Čičak-Chand, 2000)

Velik broj britanskih Pakistanaca tradicionalno su samozaposleni, a značajan broj njih radi u transportu ili u obiteljskim poduzećima u sektoru maloprodaje. Ipak, u usporedbi s ostalim grupama i ukupnom populacijom, postotak zaposlenosti izrazito je nizak, dok je postotak radno neaktivnog stanovništva jedan od najviših (uz Bengalsku, Kinesku i Arapsku manjinu). (ONS: Census 2011) Moguće je tu činjenicu povezati s islamskom tradicijom u kojoj se žene posvećuju domaćinstvu i obitelji, umjesto karijeri. (Peach, 1997)

2.4.3. *Bangladešani*

Migracije iz Bangladeša u Veliku Britaniju započele su nešto kasnije nego migracije ostalih skupina – početkom 1950-ih. Muškarci iz Bangladeša (tada Istočnog Pakistana; Bangladeš je stvoren tek 1971.) počeli su pristizati kao ekonomski migranti, a njihov broj se 60-ih i 70-ih godina dvadesetog stoljeća nastavio povećavati, uz naglu ekspanziju 80-ih radi sve češćeg ujedinjenja do tada razdvojenih obitelji. (Law i sur., 2008)

Kako je njihov broj rastao, primjetni postaju određeni problemi: kao i dvije već navedene južnoazijske zajednice, i Bangladešani su prihvaćali slabo plaćene poslove koji su zahtijevali niske ili nikakve kvalifikacije, što je dijelom bilo povezano i sa slabim poznavanjem engleskog jezika. Često su se našli suočeni s rasnom diskriminacijom, a oni uključeni u sustav odgoja i obrazovanja postizali su loše rezultate, što se također može povezati sa slabim poznavanjem jezika, ali i niskim očekivanjima učitelja, rasnom netrpeljivošću te izostanku školovanja po pristizanju u Ujedinjeno Kraljevstvo. (Childs i Storry, 2009)

Najveći broj bangladeških imigranata islamske je vjeroispovijesti te stoga dijele neka zajednička obilježja s pakistanskim zajednicama, a najzastupljeniji jezik je bengalski. (ONS: Census 2011)

Ovazajednica daleko je najmlađa skupina s najbržim rastom broja stanovnika zbog visoke stope nataliteta. Bangladeške obitelji obično imaju više članova nego što je to prosjek. Žive u lošijim uvjetima nego ostatak britanskog stanovništva, a često u jednom kućanstvu živi proširena obitelj. (Law i sur, 2008)

U bangladeškim zajednicama stopa nezaposlenosti je najviša među četiri navedene azijske zajednice, dok je postotak neaktivnog stanovništva nešto manji nego u pakistanskim imigranata. Iako je u posljednja dva desetljeća vidljiv određeni napredak (poboljšanje obrazovnih postignuća, povećanje broja muslimanskih žena koje se odlučuju na visoko obrazovanje i uključivanje na tržište rada te pad stope nezaposlenosti), i dalje je ova skupina u generalno lošijem položaju od ostalih južnoazijskih skupina. (Law i sur., 2008)

2.4.4. *Kinezi*

Najveće koncentracije kineskih zajednica nalaze se u velikim gradovima: Londonu, Manchesteru, Liverpoolu, Glasgowu, Edinburghu, Birminghamu i Cardiffu. Kinezi su u Veliku Britaniju počeli pristizati već u 19. stoljeću kao pomorci na brodovima održavajući trgovinu između glavnih lučkih gradova južne Kine (Canton i Hong Kong) i Londona,

Liverpoola i Bristola. Velik broj Kineza pobjegao je teškim uvjetima života na moru tako što su ostali u britanskim lukama nakon što bi njihovi brodovi isplovili. Njihov broj varirao je s obzirom na politička događaja u Kini i Velikoj Britaniji te dosega vrhunac tijekom Drugog svjetskog rata, a dosta velik broj na britansko je tlo pristizao 50-ih i 60-ih godina dvadesetog stoljeća, nakon kolapsa ondašnje poljoprivrede. (Childs i Storry, 2009)

Ispočetka, kineski su se migranti bavili obiteljskim poslovima koje su mogli pokrenuti s malim kapitalom (izrada svijeća, otvaranje restorana, vođenje praonica rublja), a često žive izdvojeno od ostatka stanovništva, u takozvanim „Kineskim gradovima“ (*Chinatowns*). U Drugom svjetskom ratu uništen je velik broj kineskih naselja (*Chinatowns*) uz obalu. Danas se najveći od njih nalaze u Londonu, Manchesteru, Birminghamu, Newcastleu i Liverpoolu. Relativna kulturna izolacija Kineza predmet je rasprave i uglavnom se pripisuje njihovom osobnom izboru, to jest njihovom oslanjanju na obiteljske veze te nesklonosti prihvatanju utjecaja britanske kulture. (Childs i Storry, 2009)

Što se religije tiče, Kinezi uglavnom slijede istočnjačke tradicije, pa su zastupljeni Taoizam i Budizam, ali i kršćanstvo. U usporedbi s ostalim britanskim manjinama, Kinezi imaju najnižu stopu nezaposlenosti (5%), no kao i ostale azijske zajednice, vrlo visok postotak (43%) neaktivnog stanovništva. (ONS: Census 2011)

2.5. Crnci u Velikoj Britaniji

U Velikoj Britaniji stanuje gotovo 2 milijuna osoba afričkih ili afrokaripskih korijena, odnosno oko 3% stanovništva Velike Britanije crne je rase (Tablica 1.).

Početak masovne migracije iz Afrike u Europu bilježi se neposredno prije Prvog svjetskog rata. Dolazak imigranata najviše se osjetio u kolonijalnim silama koje su bile vodeće u Africi, među kojima je bila i Velika Britanija, a migracijski priljevi ponovno se osjećaju 1960-ih, uzrokovani nestabilnim političko-društvenim okruženjem, slabim gospodarskim razvojem te brzim demografskim rastom Afrike. Pritom je jedan od jačih privlačnih faktora imigrantima bila potreba za radnom snagom u državama Europe koje su u tom razdoblju doživjele značajan ekonomski rast. (Maružin i sur., 2013)

2.5.1. Karipski crnci

Doseljavanje radnika iz afrokaripskog područja započinje od 1948. godine, kada je zbog nedostatka radne snage Velika Britanija odlučila osigurati stanovnicima tadašnjih i bivših britanskih kolonija britansko državljanstvo. Velik broj radnika, ali i njihovih obitelji, doseljava 50-ih godina dvadesetog stoljeća. Unatoč činjenici da su doseljenici u velikom

postotku (46% muškaraca te 27% žena) bilikvalificirani radnici, u novoj državi uglavnom su se bavili poslovima koje domaće stanovništvo nije željelo prihvatiti, iako s razumijevanjem engleskog jezika uglavnom nisu imali problema.(Childs i Storry, 2009)

Danas u Ujedinjenom Kraljevstvu stanuje gotovo 600 000 karipskih crnaca porijeklom najviše s Jamajke. Najveći je broj kršćana, no prisutne su i druge religijske skupine (Muslimani, Rastafarijanci i dr.) (ONS: Census 2011)

Afrokaripski se crnci dolaskom u Veliku Britaniju suočavaju s brojnim predrasudama većinskog bijelog stanovništva. Velik broj njih smatrao je odbojnom ideju obilo kakvoj vrsti kontakta ili komunikacije s crncima, a stavovi su bili još negativniji prema sklapanju braka, prijateljstvu ili dijeljenju radnog mjesta s pripadnicima ove manjine. Crni doseljenici smatrani su primitivnima, neciviliziranima, neobrazovanima te općenito inferiornima Europljanima (bijelcima), a takav stav potaknuo je brojne napade usmjerene protiv crne manjine. Afrokaripski crnci suočavali su se s nepravdom na radnom mjestu, u političkom⁶ te u svakodnevnom životu – često su nailazili na zabrane ulaska u javne prostore, restorane i crkve. Tražena su prava i potpisivane peticije, no bez rezultata. (Childs i Storry, 2009)

Dugo vremena britanski crnci suočavaju s diskriminacijom u području rada, stanovanja i obrazovanja te nepravdom i rasno motiviranim napadima. Velik problem je i stav policije, koja je u odnosu prema crncima češće sklona upotrijebiti silu. Uz nezaposlenost, koja je izrazito visoka (dvostruko viša nego u britanskim bijelcima i Indijcima), brutalnost policije ističe se kao jedan od glavnih problema s kojima se ova zajednica suočava.

2.5.2. *Afrički crnci*

Jedne od najstarijih crnih zajednica u Velikoj Britaniji ondje su još od razdoblja Prvog svjetskog rata, kada kao pomorci i vojnici, ali i studenti, naseljavaju područja oko Londona, Glasgowa i ostalih većih gradova. Sredinom šezdesetih velik broj azijske populacije pristiže u Veliku Britaniju iz zemalja Istočne Afrike. U Engleskoj je zbog toga došlo do velikih antiimigracijskih Protesta. Tijekom Drugog svjetskog rata veći broj crnaca pritječe s karipskih otoka, a ponovni priliv iz zemalja Afrike događa se 80-ih godina dvadesetog stoljeća, kada u Veliku Britaniju imigriraju radnici iz Nigerije, Gane, Ugande, Kenije i ostalih zemalja. (Childs i Storry, 2009);

---

⁶ Godine 1962. je Peter Griffiths, Torijevac, porazio je Laburističkog predstavnika sloganom „If you want a nigger for a neighbour, vote Labour“ („Želiš li crnčugu za susjeda, glasaj za Laburiste“).

Stanovnici ovih zemalja uglavnom su kršćanske vjeroispovijesti te, kao i karipski crnci, najveći dio njih govori engleskim jezikom, no i oni su se, kao i većina ostalih imigranata, morali po dolasku zadovoljiti slabo plaćenim poslovima. (ONS: Census 2011)

Problemi s kojima se susreću slični su onima karipskih crnaca, uz nešto veći postotak nezaposlenih (13% - najviše od svih navedenih skupina).

2.6. Britanske manjine i njihova prava

U prethodnom odjeljku upoznali smo se ukratko sa šest najvećih manjinskih skupina u Ujedinjenom Kraljevstvu. Kada govorimo o ovim skupinama, čitavo vrijeme moramo imati na umu kako su, uz razlike među skupinama, one i unutar sebe veoma heterogene, pa s obzirom na to nije moguće odrediti kolektivna prava koja će se ticati i koja će koristiti primjerice svi Indijci ili svi crnci.

Budući da se, ipak, najvažnija i kontroverzna pitanja zaštite prava manjina ne mogu riješiti pozivanjem samo na ljudska prava, postoje određena manjinska prava koja se tiču svih manjinskih skupina. Tradicionalni principi ljudskih prava dopunjeni su teorijom prava manjinskih grupa te se ne smije govoriti o biranju između manjinskih i ljudskih prava ili o davanju prioriteta jednima u odnosu na druge. Ljudska prava i prava manjina trebaju se tretirati zajedno kao podjednako važne komponente pravednog društva. (UN, 2012)

UN je tako donio Deklaraciju o posebnim pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, religijskih i jezičnih manjina. (Prilog 4) Ona obuhvaća osnovna manjinska prava, kao što su pravo na uživanje i izražavanje vlastite kulture, korištenje materinjeg jezika u privatnoj i javnoj sferi te pravo na obrazovanje na jeziku manjine, pravo na donošenje odluka koje se tiču određene manjine, pravo na poštovanje i uvažavanje posebnosti i dr., a usvojena je od strane svih članica Ujedinjenih naroda, prema tome i Ujedinjenog Kraljevstva.

Što se tiče specifičnih grupnih prava, ona se, barem u Velikoj Britaniji, odnose uglavnom na religijske skupine, a imajući na umu kako su sve manjinske zajednice po pitanju religijskog opredjeljenja više ili manje heterogene, ovo će značiti da se specifična prava vezana uz religiju neće odnositi na jednu čitavu etničku zajednicu, već će obuhvaćati ponešto pripadnika gotovo svake od njih. Zanimljivo je to da u Velikoj Britaniji – izvan Sjeverne Irske – diskriminacija na osnovi vjere nije protuzakonita, ali diskriminacija na temelju rase ili etničke pripadnosti jest; ovo znači kako postoji poticaj da se ono što je vjerojatno vjerska obveza (u slučaju Sikha pokrivala za glavu ili u slučaju Muslimana posebna pravila vezana uz odijevanje) proglasi etničkom kulturalnom praksom kako bi se dovelo u djelokrug Zakona o rasnim odnosima. (Barry, 2006) Iz tog razloga muslimanska zajednica (najveća manjinska

religijska skupina) predlaže razvijanje Islama kao oblika etničnosti. Upravo to je za rukom pošlo Sikhima, koji se prema engleskom i velškom zakonu smatraju etničkom grupom, za razliku od Muslimana koji su i dalje religijska skupina. (Modood, 2007)

Kymlicka (2003) navodi kako posebne aranžmane radi udovoljenja vjerskih uvjerenja i kulturnih običaja nalaže pravednost – ne osigura li se u određenim slučajevima poseban tretman, to je već u neku ruku svojevrsan nejednaki tretman. Isti zakon može imati različite posljedice za različite ljude kao rezultat njihovih vjerskih uvjerenja ili kulturnih običaja. Kao posebna grupna prava usvojena u Velikoj Britaniji možemo istaknuti:

1. Pravo Sikha na nošenje tradicionalnih pokrivala za glavu (turbana), odnosno iznimka od pravila nošenja kacige (pri vožnji motocikla, u građevinskim radovima),
2. Izuzeće Sikha od zakonskih odredaba koje su donesene kako bi se kaznilo one koji nose noževe i druge oštre predmete u javnosti – Sikhima je dopušteno svoje *kirpane* (mačeve ili bodeže) na javnim mjestima bez straha od uhićenja,
3. Iznimka od propisa humanog ubijanja životinja za Židove i Muslimane - Židovi i muslimani mogu ubijati perad i stoku u klaonicama u skladu sa svojim tradicionalnim metodama,
4. Osiguravanje *halal* hrane za Muslimane u školama, izuzeće djevojčica od nastave tjelesnog odgojate osiguravanje prostora za molitvu u školama i na radnim mjestima. (Barry, 2006)

Iako nam navedeno daje do znanja kako je Velika Britanija spremna na prihvatanje i uvažavanje razlika, upitno je kako se navedena prava i iznimke od istih provode u praksi.

3. Velika Britanija – multikulturalna ili multikulturalistička zemlja?

U prethodnom poglavlju pobliže smo se upoznali sa slučajem Velike Britanije i izazovima koje za ovu zemlju predstavlja nošenje s multikulturalnom stvarnošću. S obzirom na informacije kojima raspolažemo, pokušat ćemo odgovoriti na sljedeće pitanje: je li Velika Britanija multikulturalna ili multikulturalistička zemlja?

Parekh (2005) strogorazlikuje ova dva pojma:

1. pojam multikulturalan označava empirijsku činjenicu o postojanju kulturno različitih grupa u nekoj zemlji i ta je činjenica vrlo lako empirijski dokaziva. Multikulturalna su ona društva u čiji demografski sastav ulaze različite etničke, vjerske ili jezične grupe,
2. pojam multikulturalistički odnosi se na normativni odgovor na multikulturalnu stvarnost i podrazumijeva pozitivnu i aktivnu orijentaciju odlučujućeg dijela vladajućih političkih snaga (poseban tip programa i političkih inicijativa osmišljenih tako da uspješno odgovore na niz izazova koje stvara etnički diverzitet⁷).

Najjednostavnije je raspravu započeti analizom demografsko-deskriptivnog aspekta multikulturalizma, koji, kao što je ranije navedeno, podrazumijeva prisutnost različitih kultura na zajedničkom prostoru. Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske dom je četiriju konstitutivnih naroda: Engleza, Škota, Velšana i Iraca – naroda različitih korijena, različite tradicije, kulture i jezika. Državu bismo stoga mogli okarakterizirati kao višenacionalnu i višejezičnufederaciju. (Kymlicka, 2009) Osim autohtonog multinacionalnog sastava, Veliku Britanijunastanjuju brojne imigrantske zajednice, ponajviše južnoazijskog (Indijci, Pakistanci, Bangladešani, Kinezi i dr.) te afrokaripskog (afrički i karipski crnci) porijekla, čije se tradicije, jezik i religija – jednom riječju, kultura – uvelike razlikuju od kulture domaćina. Stoga je odgovor na prvi dio pitanja pozitivan: Velika je Britanija multikulturalna zemlja.

---

⁷Kymlicka navodi neke od potrebnih mjera prema uspostavljanju multikulturalističke države te navodi da je nužno: „(...) odbacivanje stare ideje kako je država posjed jedne nacionalne skupine. Država bi se umjesto toga trebala shvatiti kako podjednako pripada svim građanima. Drugo, kao posljedica, multikulturalna država odbacuje svaku politiku izgrađivanja nacije koja asimilira ili isključuje pripadnike manjinskih, odnosno nedominantnih skupina. (...) Država preuzima obavezu da prizna i prihvati povijest, jezik i kulturu nedominantnih skupina (...). Treće, država priznaje povijesnu nepravdu koju je počinila spram manjinskih/nedominantnih skupina (...), pokazuje volju da za to dađe nekakvu odštetu ili naknadu. Te tri međusobno povezane ideje (...) zajedničke su gotovo svim svjetskim borbama za 'multikulturalizam'“ (Kymlicka, 2009: 98)

Odgovor na drugi dio pitanja nešto je složeniji te ga moramo potražiti u međudjelovanju nekoliko faktora. Kako se Britanija nosi s činjenicom da je multikulturalna zemlja, na koji način se odnosi prema manjinskim zajednicama te kako pripadnici manjina vide svoj položaj u britanskom društvu, neke su od stvari koje moramo uzeti u obzir.

Za početak, osvrnimo se kratko na britanske konstitutivne narode. Ujedinjeno Kraljevstvo je, kako smo već naveli, dom četiriju u svakom smislu ravnopravnih naroda. Ipak, unatoč ravnopravnom statusu i zajedničkom britanskom identitetu, može se primijetiti kako Engleska ima stanovitu prednost pred ostalim pokrajinama; bivanje *Britancem* (pre)često se izjednačava s bivanjem *Englezom*. Britanski identitet u posljednje vrijeme gubi na važnosti, a u autonomnim se pokrajinama javlja težnja za sve većom samostalnošću: Velšani traže veća etnička i jezična prava (iako velški jezik govori tek oko 20% Velšana i to uglavnom u seoskim sredinama; ipak, velški se jezik i dalje koristi u velškim školama), dok su Škoti otišli korak dalje organiziranjem referenduma o pitanju neovisnosti 2014. godine. Pokazalo se, međutim, kako većina Škota još nije prihvatila tu ideju te Škotska i dalje ostaje u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva. U Sjevernoj Irskoj također je vidljivo kretanje prema većem uvažavanju manjinskog nacionalizma (katoličke manjine), a odluka Londona da dopusti Škotskoj održavanje referenduma o neovisnosti potakla je i irske nacionaliste na razmišljanje o odcjepljenju, no većina sjevernoirskih katolika ipak ne želi raspad Ujedinjenog Kraljevstva.

Već je na primjeru ovih konstitutivnih nacija vidljivo kako je zajednički britanski identitet iluzija, odnosno da to postaje posljednjih desetljeća, kada zajedništvo slabi, a jačaju procesi devolucije autonomnih pokrajina, što je posebno istaknuto u Škotskoj i Sjevernoj Irskoj.

Druga dimenzija multikulturalne stvarnosti ove zemlje odnosi se na manjinske narode pristigle najviše iz zemalja južne Azije, Afrike i s karipskih otoka. suočene s prilivom stranaca, imigracijske su zemlje morale osmisliti način na koji se nositi s novonastalom situacijom. Prvi modeli uređivanja međukulturnih odnosa implicirali su asimilaciju pridošlica. Asimilacijski model temeljio se na ideji nacije kao politički i kulturno nedjeljive cjeline, na etnocentričkoj koncepciji društva i vjerovanju u superiornost zapadne kulture i njenih institucija. S vremenom su programi postali nešto fleksibilniji, pa se u Velikoj Britaniji sredinom šezdesetih godina pojavljuje takozvani integracijski model. Integracijskim modelom nisu se uistinu ravnopravni dijelovi udruživali u cjelinu, već su se manjinski elementi uključivali u određeni dominantni okvir. Različitost je bila ograničena samo na one vrijednosti i obilježja koja nisu „ugrožavala“ dominantnu kulturu. Kritičari kažu kako je ovaj koncept predstavljao samo sofisticiraniji oblik asimilacijske politike. Viziju politički i kulturno

homogenog društva krajem šezdesetih godina potisnula je nova, pluralistička⁸ vizija, a kasnije se, od sedamdesetih, počinju razvijati različite multikulturalističke politike; teži se dijalogu i suradnji među kulturama, no tako da one ne gube svoja posebna obilježja, već da u dodiru jedne s drugima stvaraju „novu kulturnu sintezu“. (Čačić-Kumres i Heršak, 1994) Tradicionalni pristupi ljudskih prava u tu se svrhu dopunjuju teorijom prava manjinskih skupina.

Za razliku od, primjerice, Njemačke, gdje je imigrantima vrlo teško ostvariti puna građanska prava (čak i djeca imigranata rođena u Njemačkoj smatraju se „strancima“), u Velikoj Britaniji imigranti državljanstvo stječu relativno lako. Osim građanskih prava, imigrantske skupine prepoznate kao *nacionalne manjine* ostvaruju i vlastita kulturna prava i povlastice. (Koopmans i Statham, 1999) Kako je većina imigranata pristigla iz bivših britanskih kolonija, neki su od njih i prije ulaska u Ujedinjeno Kraljevstvo imali britansko državljanstvo, a oni koji nisu uglavnom nisu imali poteškoća s dobivanjem istog.

Najveći je izazov u odnosu prema pristiglim imigrantima iskorjenjivanje predrasuda prema „Drugome“, različite. Iako u današnje vrijeme nešto manje izražena, diskriminacija na temelju rase osnove bila je naglašena u području rada, stanovanja i obrazovanja, a rasno motivirani napadi, posebno na britanske crnce, bili su učestali. Pristigli su radnici uglavnom prihvaćali slabo plaćene poslove s malom ili gotovo nikakvom mogućnošću napretka te su bili na margini društva, kako u ekonomskom tako i u teritorijalnom smislu (mjestom stanovanja uglavnom odvojeni od pripadnika većinskog društva, što je također povezano s tržištem rada i financijskom moći).

S vremenom se situacija ponešto popravlja, no još uvijek su vidljive razlike između većinskog i manjinskog stanovništva. Možemo uočiti kako je stopa nezaposlenosti viša u manjinskim zajednicama, posebno onima afrokarijskog porijekla. Izuzetak od ovog trenda su Indijci i Kinezi, kod kojih je postotak nezaposlenih čak nešto niži od ukupnog prosjeka populacije. (Prilog 1) Ekonomski je status manjinskih skupina uglavnom niži nego u bjelačkog stanovništva, a uvjeti života lošiji. (Prilog 2) Napredak se ipak događa, a možda je najviše vidljiv po pitanju obrazovanja (Prilog 3), gdje broj učesnika visokog obrazovanja manjinskih skupina u posljednje vrijeme nadmašuje broj bijelaca. Indijci i Afrički crnci u prednosti su pred ostalim skupinama, što je neobičan podatak uzmemo li u obzir stopu nezaposlenosti Afričkih crnaca. Moglo bi se to objasniti pretpostavkom da su u sustavom visokog obrazovanja obuhvaćeni pripadnici sada već treće ili četvrte generacije afričkih

---

⁸ Pojmovi multikulturalizam i kulturni pluralizam ponekad se izjednačuju jer impliciraju sličan sadržaj: koegzistiranje više kultura.

crnaca, dok su prva i druga generacija slabo kvalificiranih radnika one koje se nalaze na tržištu rada. Poražavajuć je podatak o (ne)zaposlenosti azijskih žena – unatoč relativno visokom postotku visoko obrazovanih žena pakistanskog, bangladeškog i karipskog porijekla, one čak tri do četiri puta češće nego bijele žene prihvaćaju poslove za koje su prekvalificirane. (Bradley, 2008; ONS: Census 2011)

Iako je diskriminacija manjinskih zajednica bila izraženija u razdoblju neposredno nakon dolaska na britansko otočje, neke skupine i dalje često izražavaju nezadovoljstvo svojim položajem. Primjerice, britanski muslimani (pakistanskog, indijskog, bangladeškog te afrokaripskog porijekla) često smatraju kako su, više nego bilo koja druga skupina, suočeni s nepravdom i diskriminacijom. Pritužbe se kreću u rasponu od vjerskih viceva (karikature proroka Muhameda, Rushdijeve afera), negativnog medijskog portretiranja i nerazmjernih uhićenja do otvorene diskriminacije i negiranja prava na identitet. Situacija za Muslimane postaje teža nakon 11. rujna 2001. – kritičari Islama ističu ovu tragediju kao dokaz teza da je Islam agresivna religija koja potiče pribjegavanje nasilju, terorizmu i uništavanje. (Rehman, 2007) Islam se često poistovjećuje s vjerskim fundamentalizmom, zastarjelim vjerskim praksama i terorizmom, iako zbilja Islama u Europi ima malo veze sa spomenutim stereotipima. (Čičak-Chand, 2000)

Kada se radi o pitanju odnosa Velike Britanije spram muslimanske zajednice, zanimljivo je prisjetiti se Rushdijeve afere. Afera se odnosi na niz prosvjeda potaknutih objavom *Sotonskih stihova* Salmana Rushdieja 80-ih godina dvadesetog stoljeća. Roman je izazvao negodovanje muslimana diljem svijeta, no pokušaj zabrane Sotonskih stihova s objašnjenjem da se u knjizi izruguje, ismijava i pogrdno opisuje Islam nije naišao na odobravanje. S druge strane, Zakon o svetogrđu operativan je i učinkovit u slučajevima bogohuljenja protiv kršćanske vjere. Trenutna situacija u Velikoj Britaniji, gdje je kršćanstvo (posebice Anglikanska crkva) stavljeno u jedinstveno povlašten položaj, neobranjiva je uzmemo li u obzir elementarno razumijevanje jednakog tretmana. (Barry, 2006) Iz ovog primjera vidljivo je kako, unatoč zakonskoj regulaciji, u praksi ipak ne postoji jednak tretman za pripadnike svih religijskih zajednica.

Jednak tretman i jednake mogućnosti nemaju niti sve jezične manjine. Službeni jezik u čitavom Ujedinjenom Kraljevstvu je engleski, uz škotski, velški i irski u autonomnim pokrajinama. Iako je u Velikoj Britaniji velik broj govornika različitih jezika indijskih korijena, oni se njima ne mogu služiti u javnim ustanovama i javnom životu, a sustav odgoja i obrazovanja ne podrazumijeva školovanje na jezicima manjina (osim u Škotskoj i Walesu

gdje se nastava u pojedinim školama odvija na nacionalnim jezicima), već se ono odvija na engleskom jeziku.

Brojne su kritike upućene u smjeru činjenice da u kurikulumu (britanskih škola, ali i općenito škola u Zapadnoj Europi) prevladava eurocentrični pristup koji ne prepoznaje vrijednost kulturne i etničke raznolikosti. U nekim školama vrlo je mali broj učenika pripadnika nekih etničkih manjina ili ih uopće nema, pa u takvima kulturna raznolikost i učenje o drugima i različitim ne predstavljaju prioritet. Tako će više prilike za iskusiti kurikulum koji se bavi raznolikošću imati učenici u multietničkim školama, dok je manja vjerojatnost da će učenici u pretežno bjelačkim školama biti upoznati s poviješću, problemima i doprinosima manjinskih etničkih grupa u britanskom društvu. Multikulturalno obrazovanje namijenjeno je svima, a ne samo „drugima“ – manjinama, siromašnima, ženama. Ono bi trebalo svakom učeniku omogućiti da stekne znanje, vještine i stavove potrebne za uspješno funkcioniranje u kulturno i etnički raznolikom društvu i svijetu. (Banks, 1993)

S obzirom na navedene probleme, društveni i ekonomski položaj manjinskih zajednica te neosiguravanje adekvatnih uvjeta za ispunjenje prava određenih UN-ovom deklaracijom, možemo ustvrditi kako Velika Britanija, iako po svom sastavu multikulturalna, nije multikulturalistička zemlja, odnosno ne nudi adekvatan odgovor na multikulturalnu stvarnost. Unatoč poduzetim mjerama, manjine i dalje trpe diskriminaciju te se često nalaze na ivici društva. Starosjedilačko stanovništvo sve otvorenije pokazuje netrpeljivost prema strancima te se osjeća ugroženim procesom europskih integracija, stoga je aktualna politička slika izraz nezadovoljstva. (Ivezić, 2011)

Usprkos svemu ovome, niti u britanskom niti u europskom kontekstu ne možemo govoriti o kraju multikulturalizma. Ne propada multikulturalizam kao ideologija kulturnih razlika, jer kao takav ni ne može umrijeti, već „smrt“ multikulturalizma upućuje na kraj promašene politike integracije drugoga i potiče na potragu za novim nacionalno-državnim politikama integracije stranaca. (Milardović, 2014)

4. Zaključak

Ne postoji široko prihvaćeno značenje pojma multikulturalizma; u posljednje vrijeme koristi ga se u sve više situacija, a pisati i raspravljati o njemu danas je „u modi“. Onpredstavlja pogled na svijet koji ističe da su ljudska bića kulturno određena i da njihova kulturna pripadnost u mnogome uvjetuje njihov način života i svjetonazore te ju, stoga, treba priznati kao konstitutivni čimbenik jednakih ljudskih prava. Multikulturalizam se zalaže za priznanje, održavanje i veličanje kulturnih raznolikosti.

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske zapadnoeuropska je zemlja u kojoj obitavaju ljudi različitog etničkog, religijskog, kulturnog i jezičnog porijekla – dakle, Ujedinjeno je Kraljevstvo multikulturalna zemlja. Međutim, sama činjenica da je neka zemlja multikulturalna malo govori o tome kako se ona prema takvoj stvarnosti postavlja. Stoga smo pokušali odgovoriti na pitanje je li Ujedinjeno Kraljevstvo ujedno i multikulturalistička zemlja. Odgovor je na ovo pitanje (nažalost) bio negativan. Poželjnost multikulturalističke perspektive, koja podrazumijeva prihvaćanje i toleranciju različitosti, u velikoj je mjeri umanjena u kontekstu desnog pomaka, a naglašavanje etničke homogenosti često je prisutno u konzervativnim političkim krugovima. Razlike u ekonomskoj, socijalnoj i političkoj sferi vidljive su kako između pripadnika većinske (bjele) populacije i manjinskih zajednica, koje su generalno u lošijem položaju, tako i između manjinskih zajednica različitog porijekla.

Vratimo se na kraju pitanju koje smo postavili u uvodu: funkcionira li britanski multikulturalizam u praksi? Iako se na teorijskoj razini još uvijek uspješno odupire kritikama, multikulturalizam u Velikoj Britaniji zaista se urušava pod težinom prisutnih problema, no nije moguće uistinu govoriti o njegovoj smrti. Multikulturalizam kao ideologija kulturnih razlika opstaje, a ono što je problematično su politike koje tim razlikama pokušavaju upravljati. Ne možemo, stoga, predviđati smrt multikulturalizma, no moguće je (i potrebno) razmisliti o unaprjeđenju zakonskih regulativa kako bi se pitanje kulturne raznolikosti nastavilo rješavati na adekvatniji način nego što je to trenutno slučaj.

Literatura

1. Balog, I. (2012) Paradoksi multikulturalizma. U: Lošonc, A. I Prole, D. (ur.) *Aporije multikulturalizma*. Novi Sad: Mediteran Publishing.
2. Banks, J. (1993) Multicultural Education: Development, Dimensions, and Challenges. *The Phi Delta Kappan*, 75 (1): 22-28. URL: <http://www.jstor.org/stable/20405019> (4.12.2015)
3. Barry, B. (2006) *Kultura i jednakost: egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
4. Bengtsson, H., Weale, S., Brooks, L. (8.5.2015) *Record numbers of female and minority-ethnic MPs in a new House of Commons*. URL: <http://www.theguardian.com/politics/2015/may/08/record-numbers-female-minority-ethnic-mps-commons> (17.4.2016.)
5. Bilandžić, M. (2004) Sjeverna Irska između rata i mira. *Politička misao*. XLI (2): 135-160. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=35969 (22.4.2016.)
6. Bilandžić, M. (2006) Perspektive sjevernoirskog sukoba: kraj IRA-e ili jedinstvena Irska. *Polemos*. 9 (2): 73-99. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26493 (22.4.2016.)
7. Bradley, H. (2008) *Ethnicity and gender at work : inequalities, careers and employment relations*. New York: Palgrave Macmillan.
8. Brighton, S. (2007) British Muslims, multiculturalism and UK foreign policy: „integration“ and „cohesion“ in and beyond the state. *International Affairs*. 83 (1): 1-17.
9. Childs, P., Storry, M. (1999) *Encyclopedia of contemporary British culture*. New York: Routledge.
10. Cohen, J., Howard, M., Nussbam, M. (1999) *Is multiculturalism bad for women?* New Jersey : Princeton University Press.

11. Čičak-Chand, R. (1996) Migracije i etničnost: osnovne značajke južnoazijske dijasporu u Velikoj Britaniji. *Migracijske teme* 12 (4): 289-309 URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=187422 (10.6.2016.)
12. Čičak-Chand, R. (2000) Nove etničke manjine u Europi: muslimanske zajednice. *Politička misao*. 37 (2): 99-108. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=42957 (23.4.2016.)
13. Howarth, C., Andreouli, E. (n.d.) „Has multiculturalism failed?“ *The importance of lay knowledge and everyday practice*. URL: http://www.lse.ac.uk/socialPsychology/About-Us/faculty/caroline_howarth/Howarth-and-Andreouli-paper-FINAL.pdf (20.4.2016.)
14. Ivezić, V. (2011) Europska nova ksenofobija i mogućnosti interkulturalnog dijaloga. *Diskursi: Društvo, religija, kultura*. 1 (2): 31-48. URL: <http://www.diskursi.com/uploads/2012/01/Diskursi%202%20Finalna%20verzija%2012.1.2012%20-%20web.pdf#page=105> (15.3.2016.)
15. Kenway, P., Palmer, G. (2007) *Poverty among ethnic groups: how and why does it differ?* Joseph Rowntree Foundation. URL: <http://www.poverty.org.uk/reports/ethnicity.pdf> (18.6.2016.)
16. Koopmans, R., Statham, P. (1999) Challenging the Liberal Nation-State? Postnationalism, Multiculturalism, and the Collective Claims Making of Migrants and Ethnic Minorities in Britain and Germany. *American Journal of Sociology*. 105 (3): 652-696. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/210357> (18.6.2016.)
17. Korać, S. (2008) Višenacionalne države – konstitutivni izazovi: slučaj Škotske. *Bibliid* 0025-8555. 60 (2-3): 369-400. URL: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2008/0025-85550803368K.pdf> (20.4.2016.)
18. Kymlicka, W. (2009) Multikulturalni Odiseji. *Tvrđa – časopis za teoriju, kulturu i vizualne umjetnosti*. Zagreb: Hrvatsko društvo pisaca. 1-2: 95-114.
19. Kymlicka, Will (2003) *Multikulturalno građanstvo: Liberalna teorija manjinskih prava*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

20. Law, I., Hunter, S., Osler, A., Swann, S., Tranelli, R., Williams, F. (2008) *Ethnic relations in the UK: Ethnic Difference in Education and Diverging Prospects for Urban Youth in an Enlarged Europe*. URL:
<http://www.sociology.leeds.ac.uk/assets/files/research/cers/Working%20Paper%203.pdf> (10.6.2016.)
21. Ludwig, K. (2001) *Leksikon etničkih manjina u Europi*. Osijek-Zagreb-Split: Pan liber.
22. Lukšić-Hacin, M. (2012) *Multikulturalizmi: varijante upotrebe pojma i njihova razmimoilaženja*. U: Lošonc, A. I Prole, D. (ur.) *Aporije multikulturalizma*. Novi Sad: Mediteran Publishing.
23. Maružin, A., Mikulandra, S., Semialjac, B., Vujeva, K. (2013) Europa – novi dom imigrantima iz Sjeverne Afrike. *Geografski horizont*. 59 (2): 7-14.
24. Mesić, M. (2006) *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Mesić, M. (2012) Je li (njemački) multikulturalizam mrtav? U: Lošonc, A. I Prole, D. (ur.) *Aporije multikulturalizma*. Novi Sad: Mediteran Publishing.
26. Milardović, A. (2014) *Stranci pred vratima Europe*. Zagreb: Pan liber.
27. Modood, T. (16.5.2007.) *Multiculturalism, citizenship and national identity*. URL:
https://www.opendemocracy.net/conflict-europe_islam/multiculturalism_4627.jsp (26.4.2016.)
28. National Records of Scotland: 2011 Scotland's censuses. URL:
<http://www.scotlandscensus.gov.uk/> (10.6.2016.)
29. Northern Ireland Statistics and Research agency: Census 2011: Ireland and Northern Ireland. URL:<http://www.nisra.gov.uk/Census> (10.6.2016.)
30. Office for National Statistics: 2011 UK censuses.. URL:
<http://www.ons.gov.uk/census/2011census/2011ukcensuses> (30.4.2016.)
31. Parekh, B. (2005) *Rethinking multuculturalism: cultural diversity and political theory*. New York: Palgrave Macmillan.

32. Peach, C. (1997) Contrasting patterns of Indian, Pakistani and Bangladeshi settlement in Britain. *Migracijske teme*. 13 (1-2): 15-36. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=187105 (10.6.2016.)
33. Platt, L. (2011) Inequality between ethnic groups. *Joseph Rowntree Foundation*. URL:
<https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/inequality-ethnicity-poverty-full.pdf> (10.6.2016.)
34. Raos, V. (2014) Strukturna objašnjenja ishoda referenduma o neovisnosti Škotske. *Političke analize*. 5 (2): 51-60. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216931 (2.5.2016.)
35. Raos, V. (2015) Britanski izbori: iznenađenja, izazovi i perspektive. *Političke analize*. 6 (22): 36-43. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216957 (2.5.2016.)
36. Regionalni centar za manjine: Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama. URL:
<http://minoritycentre.org/library/deklaracija-o-pravima-osoba-koje-pripadaju-nacionalnim-ili-etni%C4%8Dkim-vjerskim-i-jezi%C4%8Dnim-manj> (15.6.2016.)
37. Rehman, J. (2007) Islam, "War on Terror" and the Future of Muslim Minorities in the United Kingdom: Dilemmas of Multiculturalism in the Aftermath of the London Bombings. *Human Rights Quarterly*. 29 (4): 831-878. URL:
<http://www.jstor.org/stable/20072829> (10.7.2015.)
38. Stanković Pejnović, V. (2010) Individualna i grupna prava liberalnog multikulturalizma. *Migracijske i etničke teme*. 26 (2): 169-189. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=91427 (10.4.2016.)
39. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (2012) *Promoting and Protecting minority Rights*. Geneva and New York.
40. Vuković-Ćalasan, D.M. (2013) *Politika multikulturalizma u vremenu globalizacije*. Doktorska disertacija. Beograd: Fakultet političkih nauka.
41. Young, I.M. (2005.) *Pravednost i politika razlike*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

42. Yuval-Davis, N.(2005) Fundamentalism, multiculturalism and women in Britain. U:
Donald, J. I Rattansi, A. (ur.) „*Race*“, *culture & difference*. London: SAGE
Publications Ltd.

Sažetak

U radu je objašnjeno jedno od mogućih značenja pojma multikulturalizam te analiziran slučaj Ujedinjenog Kraljevstva. Multikulturalizam je vrlo složen pojam, oko čijeg se značenja ni teoretičari, ali ni njegovi kritičari, ne mogu u potpunosti usuglasiti. U svojoj najjednostavnijoj formi podrazumijeva stvarnost obitavanja više kultura na istom području, dok je, politički gledano, on jedan od mogućih odgovora na pitanje upravljanja etnokulturnim različitostima i potrebe za njihovim priznavanjem.

Velika Britanija, po demografskom sastavu multikulturalna zemlja, primjer je države koja se sa izazovima multikulturalizma susreće na nekoliko razina: suočava se sa sve većom težnjom za neovisnošću autonomnih pokrajina teprilivom brojnih južnoazijskih i afrokaripskih naroda koji mijenjaju demografsku strukturu ove države te zahtijevaju prilagodbu u svim sferama političkog i društvenog života.

Kao zaključak nameće se konstatacija kako je poželjnost multikulturalizma u Velikoj Britaniji u velikoj mjeri umanjena u kontekstu gospodarskog opadanja i općeg europskog desnog pomaka. Unatoč tome što se na teorijskoj razini i dalje uspješno bori sa kritikama, multikulturalizam u praksi sve lošije funkcionira.

Ključne riječi: *multikulturalizam, Ujedinjeno Kraljevstvo, manjine, južnoazijski narodi, afrokaripski narodi, manjinska prava*

Key words: *multiculturalism, United Kingdom, minorities, South Asian ethnic groups, Afro-Caribbean ethnic groups, minority rights*

Prilog 1: Statistika zaposlenosti

	Postotak			Ukupan broj - u tisućama ('000')
	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivni	
UKUPNO	71	6	23	36.274
Bijelci	73	5	22	31.055
Englezi/Velšani/Škoti/Sjevernoirici/Britanci	73	5	22	28.732
Irci	73	5	22	338
Putnici (<i>Gypsy</i>) ili Irski putnici	40	10	50	36
Ostali	77	5	19	1.949
Miješane etničke skupine	60	11	30	638
Bijelci i Karipski crnci	56	14	30	225
Bijelci i Afrički crnci	59	11	29	81
Bijelci i Azijci	62	8	31	171
Ostali	63	9	29	161
Azijci/Britanski Azijci	60	7	33	2.937
Indijci	70	6	24	1.026
Pakistanci	49	9	42	705
Bangladešani	48	10	41	275
Kinezi	53	5	43	323
Ostali	63	6	31	608
Crnci/Britanski crnci	61	13	26	1.241
Afrički crnci	59	13	28	667
Karipski crnci	67	12	22	408
Ostali	56	14	29	165
Ostale etničke skupine	53	9	39	403
Arapi	42	8	50	157
Ostali	59	9	32	246

Statistika zaposlenosti u Engleskoj i Walesu (%)

Izvor: Office for National Statistic (2011 Census)

	Postotak			Ukupan broj - u tisućama ('000')
	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivni	
UKUPNO	58	5	37	4.379
Bijelci	58	5	37	4.221
Miješane etničke skupine	58	8	34	10
Azijci/Škotski Azijci	52	6	42	109
Crnci	55	15	30	27
Ostale etničke skupine	44	8	48	11

Statistika zaposlenosti u Škotskoj (%)

Izvor: National Records of Scotland (2011 Census)

	Postotak			Aktivni studenti
	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivni	
Bijelci	57,5	5	33,9	3,6
Miješane etničke skupine	54,4	6,8	29,8	9
Azijci	64	3,8	27,8	4,4
Crnci	56,7	12,4	26,3	4,6
Ostale etničke skupine	58,5	7,3	28,3	5,9

Statistika zaposlenosti u Sjevernoj Irskoj (%)

Izvor: Northern Ireland Statistics and Research agency (2011 Census)

Prilog 2: Ekonomski status prema etnicitetu

Ekonomski status pripadnika različitih etničkih skupina (%)

Etnička skupina	% u najsiromašnijoj petini populacije	% u drugoj petini	% u srednjoj petini	% u četvrtoj petini	% u najbogatijoj petini populacije	Ukupno
Bijeli Britanci	18%	20%	21%	21%	20%	100%
Ostali bijelci	25%	16%	16%	15%	28%	100%
Indijci	27%	18%	19%	17%	19%	100%
Karipski crnci	30%	22%	19%	17%	12%	100%
Afrički crnci	45%	20%	14%	13%	9%	100%
Pakistanci	52%	30%	9%	4%	5%	100%
Bangladešani	66%	21%	7%	3%	2%	100%
Ukupno	20%	20%	20%	20%	20%	100%

Izvor: Kenway i Palmer, 2007

Prilog 3: Broj osoba u sustavu visokog obrazovanja prema etnicitetu

Broj osoba u sustavu visokog obrazovanja prema porijeklu (%)

	Žene	Muškarci	Ukupno
	%	%	%
Bijelci	41	34	38
Sve etničke manjine	58	55	56
Karipski crnci	52	36	45
Afrički crnci	75	71	73
Ostali crnci	72	56	64
Indijci	72	70	71
Pakistanci	44	54	49
Bangladešani	33	43	39
Kinezi	50	47	49
Ostali azijci	94	74	83
Miješane rase	44	35	40

Izvor: Bradley, 2008

Prilog 4: UN-ova deklaracije o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama

DEKLARACIJA O PRAVIMA OSOBA KOJE PRIPADAJU NACIONALNIM ILI ETNIČKIM, VJERSKIM I JEZIČNIM MANJINAMA

Članak 1.

1. Države će na svojim područjima štiti opstanak i nacionalni ili etnički, kulturni, vjerski i jezični identitet manjina te unaprjeđivati uvjete potrebne za razvoj tog identiteta.
2. Države će donijeti odgovarajuće zakone i druge mjere kako bi ostvarile te ciljeve.

Članak 2.

1. Osobe koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama (u daljnjem tekstu: osobe koje pripadaju manjinama) imaju pravo slobodno, bez ikakvog miješanja sa strane i bez ikakve diskriminacije, privatno i javno uživati svoju kulturu, ispovijedati i prakticirati svoju vjeru i služiti se svojim jezikom.
2. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo aktivno sudjelovati u kulturnom, vjerskom, društvenom, gospodarskom i javnom životu.
3. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo na državnoj i, kad je potrebno, na regionalnoj razini, aktivno sudjelovati u donošenju odluka koje se odnose na njima pripadajuće manjine ili na područja u kojima one žive, na način koji je u skladu sa zakonom.
4. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo osnivati i održavati svoje udruge.
5. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo bez ikakve diskriminacije uspostavljati i održavati slobodne i miroljubive odnose s drugim pripadnicima svoje grupe i s osobama koje pripadaju drugim manjinama te prekogranične odnose s građanima drugih država, s kojima su povezani po nacionalnosti ili etnicitetu, vjeri ili jeziku.

Članak 3.

1. Osobe koje pripadaju manjinama mogu bez ikakve diskriminacije ostvarivati svoja prava, uključujući i ona koja su utvrđena ovom Deklaracijom, pojedinačno i u zajednici s drugim pripadnicima svoje grupe.
2. Niti jedna osoba koja pripada manjini ne smije se dovesti u nepovoljan položaj temeljem primjene ili neprimjene prava utvrđenih u ovoj Deklaraciji.

Članak 4.

1. Države će poduzeti, kad je to potrebno, mjere kako bi osobama koje pripadaju manjinama osigurale puno i djelotvorno korištenje njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda bez ikakve diskriminacije i u punoj jednakosti pred zakonom.
2. Države će poduzeti mjere za stvaranje povoljnih uvjeta u kojima osobe koje pripadaju manjinama mogu izraziti svoja obilježja i razvijati svoju kulturu, jezik, vjeru, tradiciju i običaje, osim kad je takvo djelovanje suprotno domaćem pravu i međunarodnim standardima.
3. Države trebaju, kad je to moguće, poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje

pripadaju manjinama imale odgovarajuće uvjete za učenje svog materinskog jezika ili za služenje svojim jezikom u nastavi.

4. Države trebaju, kad je to primjereno, poduzeti mjere u području odgoja i obrazovanja kako bi poticale stjecanje znanja o povijesti, tradiciji, jeziku i kulturi manjina koje žive na njihovu području. Osobe koje pripadaju manjinama trebaju imati odgovarajuće uvjete kako bi stekle znanje o društvu kao cjelini. 5. Države trebaju razmotriti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje pripadaju manjinama mogle u potpunosti sudjelovati u gospodarskom napretku i razvoju svoje zemlje.

Članak 5.

1. Državne politike i programi moraju se planirati i provoditi uz uvažavanje legitimnih interesa osoba koje pripadaju manjinama.

2. Programi međudržavne suradnje i potpore moraju se planirati i provoditi uz uvažavanje legitimnih interesa osoba koje pripadaju manjinama.

Članak 6.

U cilju jačanja uzajamnog razumijevanja i povjerenja, države trebaju surađivati na pitanjima koja se odnose na osobe koje pripadaju manjinama, inter alia, razmjenjujući informacije i iskustva.

Članak 7.

Države trebaju surađivati u cilju promicanja zaštite prava utvrđenih ovom Deklaracijom.

Članak 8.

1. Ništa u ovoj Deklaraciji ne smije spriječiti države u ispunjavanju njihovih međunarodnih obveza koje se odnose na osobe koje pripadaju manjinama. Države će napose u dobroj vjeri ispunjavati odgovornosti i obveze koje su preuzele pod međunarodnim ugovorima i sporazumima.

2. Ostvarivanje prava utvrđenih ovom Deklaracijom ne smije ugroziti uživanje općepriznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane svih osoba.

3. Mjere koje države poduzmu kako bi osigurale puno uživanje prava utvrđenih ovom Deklaracijom, ne smiju se prima facie smatrati suprotnim načelu jednakosti sadržanom u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima.

4. Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da dopušta ikakvu djelatnost suprotnu svrhama i načelima Ujedinjenih naroda, uključujući suverenu jednakost, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost država.

Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim se poništava neko od ovdje utvrđenih prava i sloboda.

Članak 9.

Specijalizirane ustanove i druge organizacije u sustavu Ujedinjenih naroda pridonijet će u svojim područjima punom ostvarenju prava i načela utvrđenih ovom Deklaracijom.